

Received: 12.07.2022
Accepted: 3.09.2022
Published: 30.09.2022

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2022, XXII, z. 3: s. 505-514
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0016.2488
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Zuzanna Jęcek*
Nr ORCID: 0000-0002-9329-1665

WYKŁAD JAKO PRZEDMIOT UMOWY O DZIEŁO W ORZECZNICTWIE SĄDOWYM W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH I ZDROWOTNYCH

LECTURE AS THE SUBJECT OF A CONTRACT FOR SPECIFIC WORK IN COURT RULINGS IN SOCIAL AND HEALTH INSURANCE CASES

Streszczenie: Autorka przedstawia poglądy orzecznicze w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych dotyczących prawnej kwalifikacji wykładu jako przedmiotu umowy o dzieło na przykładzie orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego oraz z zakresu ubezpieczenia zdrowotnego rozpatrywanych przez sądy administracyjne.

Słowa kluczowe: umowa o dzieło, ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne, umowa o świadczenie usług, umowa zlecenia, wykład

Summary: The author presents the jurisprudence in social insurance cases concerning the legal qualification of a lecture as the subject of a contract for specific work on the basis of the jurisprudence of common courts and the Supreme Court, as well as in health insurance cases, examined by administrative courts.

Keywords: a project contract, social insurance, health insurance, contract for services, mandate, lecture

* mgr, radca prawny i doktorantka w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: zuzannajeczek@gmail.com

W 2022 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych opublikował raport¹ z pierwszego roku obowiązywania przepisów nakładających obowiązek² raportowania do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych umowy o dzieło. Jak z niego wynika, w 2021 r. do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych zostało zgłoszonych ponad 1 700 000 umów o dzieło³. Największy odsetek osób wykonujących pracę w oparciu o umowę o dzieło miał zawarte umowy z płatnikami, których przedmiotem działalności zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności jest edukacja (11,51%)⁴, a 4,6% pozostała działalność profesjonalna, naukowa i techniczna⁵. W raporcie tym wskazano, iż „w ramach działań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wykrywane są przypadki, w których występuje błędne kwalifikowanie wykonywanego zatrudnienia jako umowy o dzieło, mimo że okoliczności pracy wskazują na umowę zlecenia, czy też umowę o pracę”⁶.

W ostatnich latach z uwagi na zakres kontroli prowadzonej przez ZUS coraz częściej w orzecznictwie sądowym pojawia się problem kwalifikacji wykładu z perspektywy ubezpieczeń społecznych i ubezpieczeń zdrowotnych, co uzasadnia objęcie tego zagadnienia niniejszym artykułem. Problem orzeczniczy powstał wobec praktycznego stosowania przez płatników składek umów nazywanych umowami o dzieło z osobami wygłaszającymi wykłady. Wygłoszenie wykładu można bowiem dostrzegać zarówno z perspektywy czynnościowej, jak i z perspektywy rezultatowej. Strony mogą umówić się na dokonanie czynności polegających na wygłaszaniu wykładów, bądź też skoncentrować się na uzyskaniu określonego efektu końcowego, a więc sparametryzowanego wykładu.

Prawne znaczenie zawartej umowy na gruncie ubezpieczeń społecznych związane jest z zamkniętym⁷ katalogiem podstaw objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt. 1 ustawy systemowej obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym podlegają m.in. osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. W katalogu tym nie zawarto jednakże umowy o dzieło, co sprawia, iż umowa ta nie sta-

¹ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Rejestr umów o dzieło. Analiza danych z dokumentów ZUS RUD przekazanych od 1 stycznia do 31 grudnia 2021 r., https://www.zus.pl/documents/10182/2422424/2021_podsumowanie_Rejestr+um%C3%B3w+o+dzie%C5%82o.pdf/1478c7c9-ee2e-2670-ee2d-d9c-58c50a0b0 [dostęp: 6.06.2022].

² Zgodnie z art. 36 ust. 17 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1009, z późn. zm.); dalej: „s.u.s.” lub „ustawa systemowa” „Płatnik składek lub osoba fizyczna zlecająca dzieło informuje Zakład o zawarciu każdej umowy o dzieło, jeżeli umowa taka zawarta zostanie z osobą, z którą nie pozostaje w stosunku pracy lub jeżeli w ramach takiej umowy nie wykonuje pracy na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy, w terminie 7 dni od dnia zawarcia tej umowy”.

³ Ibidem, s. 2.

⁴ Ibidem, s. 14.

⁵ Ibidem, s. 15.

⁶ Ibidem, s. 24.

⁷ A. Radziszław, [w:] *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, red. J. Wantoch-Rekowski, Warszawa 2015, art. 6, Lex/el.; P. Kostrzewa, [w:] *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, LEX/el. 2014, art. 6, Lex/el.

nowi podstawy do podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym⁸. Analogiczna regulacja znajduje się w art. 66 ust. 1 pkt 1 lit. e ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁹.

Mimo że w prawie cywilnym jedną z podstawowych zasad jest swoboda umów¹⁰, to z perspektywy orzeczniczej zdaje się wyłaniać „proskładkowe” podejście do tej tematyki, które w ocenie autorki niniejszego artykułu zaczyna wywodzić z kodeksowej definicji umowy o dzieło nowe przesłanki, znacznie zawężające zakres stosowania umowy o dzieło.

Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 30 listopada 2021 r. w sprawie III AUa 346/21, „Stosunek ubezpieczenia społecznego nie jest stosunkiem prawnym ukształtowanym w drodze umownej, bowiem obowiązek ubezpieczenia społecznego wynika z przepisów prawa i nie jest uzależniony od woli ubezpieczonego lub organu rentowego. Nawiązanie stosunku ubezpieczenia następuje równocześnie z zaistnieniem sytuacji rodzącej obowiązek ubezpieczenia, jako wyraz zasady automatyzmu prawnego; jest wtórne wobec stosunku podstawowego, stanowiącego tytuł ubezpieczenia. Przepisy ustawy systemowej nie przewidują uznaniowości i dowolności (swobody) w zakresie obejmowania tym ubezpieczeniem i wyłączenia z niego”¹¹. Mimo wtórności stosunku ubezpieczeniowego orzecznictwo sądowe określa ramy swobody umów, tworząc swoisty katalog cech stosunku obligacyjnego przemawiających za kwalifikacją danej umowy jako podstawy do objęcia ubezpieczeniem społecznym, bądź też nie¹². Z drugiej strony jednak zarówno Sąd Najwyższy¹³, jak i Naczelny Sąd Administracyjny¹⁴ teoretycznie wskazują, iż w sytuacjach wątpliwych należy uwzględnić również stanowisko stron.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 26 stycznia 2021 r. w sprawie II USK 41/21, „Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który stwierdza podleganie ubezpieczeniu społecznemu, może – bez względu na nazwę umowy i jej postanowienia wskazujące na charakter stosunku prawnego, którym strony zamierzały się poddać – ustalić rzeczywisty jego charakter i istniejący tytuł ubezpieczenia. Ustalenie, że między stronami umowy o dzieło zachodzą stosunki polegające na wykonywaniu za wynagrodzeniem usług odpowiadających umowom nazwanym, zdefiniowanym w art. 734 i 758 k.c. lub właściwych umowom, do których – stosownie do art. 750

⁸ Wyrok SA w Białymstoku z 6 października 2021 r., III AUa 757/21, LEX nr 3269042.

⁹ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1285, z późn. zm.

¹⁰ Zgodnie z art. 353¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, z późn. zm.); dalej: „k.c.”: „Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

¹¹ Wyrok SA w Szczecinie z 30 listopada 2021 r., III AUa 346/21, LEX nr 3337332.

¹² Wyrok SA w Krakowie z 22 grudnia 2021 r., III AUa 301/18, LEX nr 3324661.

¹³ Wyrok SN z 4 marca 1999 r., I PKN 616/98, OSNP 2000, nr 8, poz. 312; wyrok SN z 18 lipca 2012 r., I UK 90/12, LEX nr 1232232; wyrok SN z 18 września 2013 r., II UK 39/13, LEX nr 1378531.

¹⁴ Wyrok NSA z 14 maja 2019 r., II GSK 4680/16, LEX nr 2688514.

k.c. – stosuje się przepisy o zleceniu, nakazuje wydanie decyzji na podstawie art. 83 ust. 1 pkt 1 i 3 z zastosowaniem art. 6 ust. 1 pkt 4, art. 13 pkt 2 u.s.u.s. Ocena umowy z punktu widzenia art. 353(1) k.c. wymaga więc skutecznego zaprzeczenia przez organ ubezpieczeń społecznych, że układając swą relację w formie umowy o dzieło, strony ustaliły ją w sposób odpowiadający właściwości tego stosunku prawnego i wykazania, że łączył je inny stosunek prawny¹⁵. W praktyce jednak ciężar dowodzenia tych kwestii został wbrew ogólnej regule rozkładu ciężaru dowodu przeniesiony na strony postępowania kwestionujące decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia na drodze sądowej¹⁶.

Mając na uwadze różnorodność stosunków zobowiązaniowych i możliwość ukształtowania umowy w kierunku umowy nienazwanej, orzecznictwo sądowe dostrzegło konieczność dokonywania zindywidualizowanej oceny w poszczególnych przypadkach, dopuszczając tym samym za tytuł do ubezpieczeń społecznych również takie cywilistyczne konstrukcje prawne, które nie odpowiadają w pełni ani umowie o dzieło, ani umowie zlecenia, czy umowie o świadczenie usług. Konsekwencją tego kierunku orzeczniczego było uznanie, iż nazewnictwo umowy¹⁷ nie ma decydującego znaczenia przy dokonywaniu kwalifikacji prawnej stosunku podstawowego na gruncie prawa cywilnego. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 maja 2021 r. w sprawie III USKP 41/21, „O prawidłowym określeniu rodzaju umowy cywilnoprawnej nie decyduje ani wyłącznie nazwa umowy, ani jej formalne postanowienia. Zasadniczo oceniany jest sposób wykonywania umowy, a w szczególności realizowanie przez strony - nawet wbrew postanowieniom umowy – cech charakterystycznych dla danego stosunku prawnego, które odróżniają zawartą i realizowaną umowę od innych umów cywilnoprawnych¹⁸. W konsekwencji konieczne jest dokonanie oceny co do tego, które cechy danego stosunku prawnego przeważają¹⁹. Stanowisko to jest przykładem linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, który nawet przy umowach o charakterze mieszanym w oparciu o ustawę systemową nakazuje przyporządkować dany stosunek w sposób stanowczy, tj. objąć wykonawcę danej umowy ubezpieczeniem społecznym, bądź też wydać orzeczenie stwierdzające brak podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym²⁰. W tym zakresie orzecznictwo sądowe *de facto* doprowadziło do rozszerzenia zamkniętego katalogu obligatoryjnych podstaw do ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego o umowy nienazwane, czy umowy mieszane – li tylko poprzez uznanie, że dana umowa w przeważającym stopniu posiada cechy jednego ze stosunków prawnych wymienionego w ustawach ubezpieczeniowych.

¹⁵ Postanowienie SN z 26 stycznia 2021 r., II USK 41/21, LEX nr 3112866.

¹⁶ W sprawach tych nie następuje tradycyjny tryb odwoławczy w toku postępowania administracyjnego, tylko decyzja odpowiedniego organu może być kwestionowana jedynie na drodze postępowania przed sądem powszechnym (w przypadku decyzji wydanych przez ZUS), bądź przed sądami administracyjnymi (w przypadku decyzji wydanych przez Prezesa NFZ).

¹⁷ Wyrok SA w Łodzi z 25 czerwca 2013 r., III AUa 1554/12, LEX nr 1353758; wyrok SN z 6 maja 2021 r., III USKP 57/21, LEX nr 3252735.

¹⁸ Wyrok SN z 6 maja 2021 r., III USKP 41/21, LEX nr 3289269.

¹⁹ Wyrok SA w Łodzi z 25 czerwca 2013 r., III AUa 1554/12, LEX nr 1353758.

²⁰ Wyrok SN z 10 stycznia 2017 r., III UK 53/16, LEX nr 2188651.

Moim zdaniem kierunek tej wykładni stanowi potwierdzenie „proskładkowego” nastawienia sądownictwa w sprawach ubezpieczeniowych i stanowi wyjście poza zamknięty katalog obligatoryjnych tytułów ubezpieczeniowych. Oczywiście można ten kierunek wykładni uzasadniać społeczną doniosłością posiadania ubezpieczenia przez wykonawcę danej umowy, czy zasady solidaryzmu ubezpieczonych, niemniej jednak stanowi to w mojej ocenie przykład wejścia władzy sądowniczej w kompetencje ustawodawcy, co zaczyna przypominać anglosaski system precedensów sądowych i jest sprzeczne z istotą norm ubezpieczeniowych, które przecież mają charakter norm prawa publicznego²¹.

Mając powyższe na uwadze, konieczne jest dokonanie definicyjnego uwypuklenia przesłanek umowy o dzieło z perspektywy mającej znaczenie w sprawach ubezpieczeniowych. Zgodnie z art. 627 k.c. przez umowę o dzieło przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a zamawiający do zapłaty wynagrodzenia. W praktyce orzeczniczej w sprawach dotyczących podleganiu ubezpieczeniom społecznym główny nacisk położony jest na znamię „oznaczoności dzieła”, rozumianej jako sparametryzowanie przedmiotu umowy. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 stycznia 2017 r., w sprawie III UK 53/16, wskazał: „Zobowiązanie z art. 627 k.c. polega na wykonaniu nie jakiegokolwiek dzieła, ale na realizacji dzieła oznaczonego. Nie ma przy tym wątpliwości, że »oznaczenie« następuje pierwotnie w trakcie układania postanowień umownych. Przy umowie zlecenia nacisk położono nie na »oznaczenie« efektu, ale na »określenie« kategorii czynności prawnej (usługi) podlegającej wykonaniu. Doszło zatem w umowie o dzieło do przesunięcia punktu ciężkości z aspektu czynnościowego na finalny. Ważne jest jednak, że między »oznaczeniem« a rezultatem pracy istnieje ścisły wektor zależności. Nie można zrealizować dzieła, jeśli nie zostało ono umownie wytyczone. W przeciwnym razie, niemożliwe będzie poddanie »dzieła« sprawdzianowi w zakresie wad fizycznych. Właściwości te nie są udziałem umowy zlecenia. Wykonanie zobowiązania następuje przez zrealizowanie umówionej czynności prawnej, przy czym jej następstwo, choć ma miejsce, to jednak wykracza poza wzorzec normatywny. Przedstawione różnice w takim samym stopniu występują między umową o dzieło a umową o świadczenie usług (art. 750 k.c.). Odmienność polega tylko na tym, że w miejsce czynności prawnej wykonawca realizuje usługę, na którą składa się zespół czynności faktycznych”²². Tym samym orzecznictwo sądowe oparło się na teorii tzw. zobowiązania rezultatu, odróżniającego podejmowane czynności charakterystyczne dla umowy zlecenia, czy umowy o świadczenie usług od ich wyniku.

Zastosowanie powyższego kierunku orzeczniczego do umowy, która dotyczy wykładu, nie jest jednak proste. Wymaga ono przede wszystkim zaakceptowania, że dzieło może mieć także postać niematerialną²³. W doktrynie prawa podkreśla się,

²¹ Postanowienie SN z 13 czerwca 2019 r., II UK 280/18, LEX nr 2687530.

²² Wyrok SN z 10 stycznia 2017 r., III UK 53/16, LEX nr 2188651.

²³ Wyrok SN z 6 września 2018 r., II UK 236/17, OSNP 2019, nr 4, poz. 50; postanowienie SN z 9 października 2012 r., II UK 125/12, LEX nr 1620476; wyrok SN z 3 listopada 2000 r., IV CKN 152/00,

że umowy dotyczące utworu przyszłego, który ma powstać na zamówienie, są – co do zasady – umowami o dzieło²⁴. W przypadku utworów o charakterze niematerialnym nie jest możliwe proste wykonanie testu na wady fizyczne dzieła, zwłaszcza gdy wykład nie został zmaterializowany, np. w formie nagrania.

Po drugie, zaczęto zastanawiać się, czy w istocie możliwe jest znalezienie w umowie dotyczącej wykładu jego rezultatu. Organy utrzymywały, że rezultatem tym mogłoby być co najwyżej osiągnięcie określonego poziomu nauczania, na co wszakże wykonawca dzieła nie ma pełnego wpływu, a tym samym zobowiązanie może dotyczyć co najwyżej starannego przygotowania i przekazania odbiorcom wiadomości z danej dziedziny wiedzy, czyli jest zobowiązaniem do świadczenia usług. Moim zdaniem sprzeczne z zasadą demokratycznego państwa prawnego i zasadą zaufania obywateli do organów administracji publicznej jest pozwalanie na prowadzenie przez organ zabiegów interpretacyjnych pod z góry przyjętą tezę, iż wykład – bez względu na sposób jego ustalenia pomiędzy stronami i faktycznego przebiegu – z założenia nie może być umową o dzieło. Sąd Najwyższy w swym orzecznictwie uznaje, że za sam rezultat mający charakter niematerialny można uznać przygotowanie i wygłoszenie cyklu specjalistycznych wykładów²⁵. W ten sposób SN *de facto* zaprzeczył prostemu podziałowi wskazującemu na konieczność odróżnienia czynności od efektu, skoro dopuścił określenie przedmiotu umowy w sposób czynnościowy jako „przygotowanie i wygłoszenie wykładu”. Podobne stanowisko zajął również w 2018 r. Naczelny Sąd Administracyjny, wskazując, iż „przedmiotem umowy o dzieło może być wytwór pracy intelektualnej człowieka, a więc rezultat niematerialny, m.in. wykład, a nawet cykl specjalistycznych wykładów na skonkretyzowane tematy”²⁶.

Mimo że co do zasady nie budzi wątpliwości możliwość uznania za rezultat umowy o dzieło wytworu niematerialnego, to jednakże można w orzecznictwie odnaleźć stanowisko wskazujące na konieczność utrwalenia dzieła: „Wykłady prowadzone w dłuższym okresie mogą być przedmiotem umowy o dzieło, jeżeli miały autorski charakter i zostały ucieleśnione na przykład w postaci utworu audio-wizualnego”²⁷. Moim zdaniem jest to jednak wymóg zbyt daleko idący, niemający podstawy w kodeksie cywilnym i *de facto* prowadzący do wykluczenia dzieła niematerialnego.

OSNC 2001, nr 4, poz. 63; wyrok SN z 30 maja 2001 r., I PKN 429/00, OSNP 2003, nr 7, poz. 174; wyrok NSA z 14 maja 2019 r., II GSK 4680/16, LEX nr 2688514.

²⁴ M. Raczkowski, Ł. Żelechowski, art. 627 k.c., [w:] K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 29, Warszawa 2021; E. Traple, *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010, s. 114; T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, Bibliografia, [w:] T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010, s. 119-120; P. Drapała, [w:] J. Gudowski (red.), *Komentarz KC*, t. III, cz. 2, Warszawa 2013, s. 217 i n.; K. Jędrej, [w:] J. Ciszewski (red.), *Komentarz KC*, Warszawa 2014, s. 1043.

²⁵ Wyrok SN z 30 maja 2001 r., I PKN 429/00, OSNP 2003, nr 7, poz. 174.

²⁶ Wyrok NSA z 20 lutego 2018 r., II GSK 4147/17, LEX nr 2478984.

²⁷ Wyrok SN z 10 maja 2016 r., II UK 217/15, LEX nr 2056874; wyrok SN z 30 maja 2001 r., I PKN 429/00, OSNP 2003, nr 7, poz. 174.

Problematyka oznaczenia dzieła i odnalezienia jego rezultatu zaczęła oddziaływać na kierunek czynności dowodowych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Narodowego Funduszu Zdrowia w sprawach o podleganie ubezpieczeniom w sprawach dotyczących umów o wykłady. Wraz z ewolucją orzecznictwa sądowego zaczęto dopuszczać oznaczenia dzieła w sposób pozaumowny, np. poprzez wskazanie, iż parametry dzieła mogą być zawarte w programie nauczania²⁸. Stanowisko to jest konsekwencją przyjęcia, iż oznaczenie dzieła może również oznaczać określenie świadczenia w sposób, który umożliwi jego dookreślenie²⁹ w oparciu o kryteria wskazane w umowie, poprzez zwyczaj lub w oparciu o zasady uczciwego obrotu: „Przedmiot umowy o dzieło może być więc określony w różny sposób i różny może być stopień dokładności tego określenia, pod warunkiem że nie budzi on wątpliwości, o jakie dzieło chodzi. Nie można uznać za dzieło czegoś, co nie odróżnia się w żaden sposób od innych występujących na danym rynku rezultatów pracy – materialnych bądź niematerialnych, gdyż wówczas zatraciłby się indywidualny charakter dzieła. Dzieło nie musi wprawdzie być czymś nowatorskim i niewystępującym jeszcze na rynku, jednak powinno posiadać charakterystyczne, wynikające z umowy cechy, umożliwiające zbadanie, czy dzieło zostało wykonane prawidłowo i zgodnie z indywidualnymi wymaganiami bądź upodobaniami zamawiającego. Przedmiotem umowy o dzieło jest doprowadzenie do weryfikowalnego i jednorazowego rezultatu, zdefiniowanego przez zamawiającego w momencie zawierania umowy. Dzieło jest wytworem, który w momencie zawierania umowy nie istnieje, jednak jest w niej z góry przewidziany i określony w sposób wskazujący na jego indywidualne cechy³⁰”.

Stąd też orzecznictwo sądowe stoi na stanowisku, iż parametryzacja dzieła stanowi znamię odróżniające od umowy o świadczenie usług, gdzie przedmiotem zainteresowania stron jest wykonywanie czynności, a nie ich z góry określony wynik. W konsekwencji przy umowie o świadczenie usług czy umowie zlecenia odpowiedzialność oparta jest na art. 355§1 k.c., podczas gdy przy umowie o dzieło wykonawca przyjmuje na siebie ryzyko odpowiedzialności za wynik³¹.

Analizując przesłanki dzieła w orzecznictwie sądowym dostrzeżono problem zderzenia kodeksu cywilnego z prawem autorskim. „Umowa o dzieło wymaga uzyskania konkretnego indywidualnie oznaczonego rezultatu. Dzieło nie musi mieć przy tym cech indywidualności w takiej mierze jak utwór, nie zawsze musi być tworem jedynym i niepowtarzalnym lub chronionym prawem autorskim i wymagającym od jego wykonawcy specjalnych umiejętności. Tym niemniej musi być wyrazem »kreatywności, umiejętności, myśli technicznej i powinno być przedmiotem zindywidualizowanym już w samej umo-

²⁸ Wyrok SN z 27 sierpnia 2013 r., II UK 26/13, LEX nr 1379926.

²⁹ Wyrok SN z 21 lutego 2017 r., I UK 123/16, LEX nr 2269195; wyrok SN z 18 września 2013 r., II UK 39/13, LEX nr 1378531.

³⁰ Wyrok SN z 6 września 2018 r., II UK 236/17, OSNP 2019, nr 4, poz. 50.

³¹ Wyrok SN z 11 sierpnia 2016 r., II UK 316/15, OSNP 2018, nr 2, poz. 16; wyrok SN z 12 sierpnia 2015 r., I UK 389/14, LEX nr 1816587; wyrok SN z 28 sierpnia 2014 r., II UK 12/14, LEX nr 1521243; wyrok SN z 8 października 2013 r., III UK 126/12, OSNP 2014, nr 9, poz. 135.

wie»³². Orzecznictwo sądowe zauważyło, iż dzieło w rozumieniu art. 627 k.c. nie musi mieć wspólnego zakresu z prawem autorskim, a zatem możliwe jest dzieło niemające charakteru utworu w rozumieniu prawa autorskiego, jak również powstanie utworu w ramach innego stosunku prawnego niż umowa o dzieło³³.

Problem przesłanki autorskiego charakteru dzieła widoczny jest w sprawach, w których wykonawca umowy miał wygłosić wykład. W wyroku z 27 sierpnia 2013 r. Sąd Najwyższy zajął się umową dotyczącą przeprowadzenia cyklu wykładów: „Działania polegające na wygłoszeniu cyklu wykładów na konkretny temat, mających cechy wykładu monograficznego w znaczeniu kursu – cyklu wykładów traktujących o jednym konkretnym zagadnieniu, mających na celu dokładne i szczegółowe przedstawienie określonej problematyki lub wyczerpanie zagadnienia ujętego w tytule, który ma cechy utworu w pojęciu art. 1 ust. 1 u.p.a.p.p., nie jest objęte obowiązkiem ubezpieczenia społecznego”³⁴. Z orzeczenia tego można wyprowadzić następujące przesłanki wykładu jako przedmiotu umowy o dzieło: 1) określenie problematyki wykładu bądź wyczerpanie zagadnienia z tytułu wykładu oraz 2) stwierdzenie, że wykład stanowi utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Wygłoszenie wykładu lub cyklu wykładów o charakterze niestandardowym, niepowtarzalnym, spełniającym kryteria twórczego i indywidualnego utworu naukowego jest przedmiotem prawa autorskiego, zatem ustalenie, czy dany wykład spełnia powyższe standardy, nosi znamiona działalności twórczej i jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego, prowadzi do przyjęcia, że strony łączyła umowa o dzieło.

W wyroku z 13 czerwca 2019 r. w sprawie II UK 280/18 SN wskazał, iż „utwór w rozumieniu prawa autorskiego nie determinuje bezwzględnie rodzaju umowy (o dzieło lub wykonywanie usługi)”. Również NSA uznawał, iż rezultat niematerialny nie musi stanowić utworu w rozumieniu prawa autorskiego, o ile jednak ma charakter indywidualny³⁵. *Essentialia negotii* umowy o dzieło w postaci wykładu jest zatem zdaniem orzecznictwa określenie jego zakresu, które nie może być ograniczone tylko do dziedziny nauki³⁶. Stanowisko to uzasadniane jest uniemożliwieniem identyfikacji rezultatu dzieła: „Istotą wykładu jako dzieła autorskiego jest jego treść zawierająca przekaz określonej myśli intelektualnej twórcy, której granice wytycza z góry zamówiony temat. Skoro w momencie zawierania umowy temat wykładu jest nieznanym, to nie jest możliwy do ustalenia (zidentyfikowania) jej rezultat. Nie stanowi zatem umowy o dzieło umowa o przeprowadzenie cyklu bliżej niesprecyzowanych wykładów z danej dziedziny wiedzy, których tematy pozostawiono do uznania wykładowcy, bowiem wskazuje to, że zamawiający nie jest zainteresowany określonym dziełem (utworem) intelektualnym o indywidualnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ale przekazywaniem od-

³² Wyrok SN z 25 października 2016 r., I UK 471/15, LEX nr 2159125.

³³ Postanowienie SN z 13 czerwca 2019 r., II UK 280/18, LEX nr 2687530.

³⁴ Wyrok SN z 27 sierpnia 2013 r., II UK 26/13, LEX nr 1379926.

³⁵ Wyrok NSA z 20 lutego 2018 r., II GSK 4147/17, LEX nr 2478984; postanowienie SN z 13 czerwca 2019 r., II UK 280/18, LEX nr 2687530.

³⁶ Wyrok SN z 6 września 2018 r., II UK 236/17, OSNP 2019, nr 4, poz. 50.

biorcom wykładu wiedzy z danej dyscypliny³⁷. W konsekwencji orzecznictwo opowiada się za sprecyzowaniem „choćby w zarysie”³⁸ tematu wykładu. Oznacza to, iż nadanie wykonawcy swobody w wyborze tematyki wykładu wyklucza zakwalifikowanie danego stosunku prawnego jako umowy o dzieło. Tym samym wykład mający charakter samostanny, jako skonkretyzowany sposób wyrażenia odbierany przez osoby trzecie i któremu to wykładowi została nadana sprecyzowana „choćby w zarysie” treść, jest możliwy do uchycenia jako zewnętrzny rezultat umowy. Co więcej, za charakterem dzieła może przemawiać również fakt szczególnych kwalifikacji czy doświadczenia wykładowcy dzieła, przekładający się na praktyczny charakter wykładu³⁹.

W tym miejscu należy odnieść się do najnowszej linii orzeczniczej sądów administracyjnych, które w odniesieniu do wykładu wprowadzają znacznie zaostrzone kryterium „nowości tematyki” wykładu: „Utwarem jest stworzenie czegoś lub przetworzenie do postaci, w jakiej dotychczas nie istniało. Z tego powodu zasadnie podkreśla się w orzecznictwie, że »(...) niewątpliwie wykłady posiadają walory twórcze, ale tylko wtedy będą mogły stanowić dzieło, gdy ich twórca będzie przekazywał nową wiedzę w zakresie pewnego przedmiotu/tematu, tzn. będzie wykladał coś, co wcześniej nie było przedmiotem jakichkolwiek rozważań i badań. Natomiast samo przygotowanie wykładu, nawet gdy przekazywana w nim wiedza wykracza poza zwykły poziom i granice programowe oraz jest w sposób indywidualny dostosowywana do potrzeb słuchaczy, nie może stanowić podstawy do przyjęcia, że w takim wypadku mamy do czynienia z dziełem»⁴⁰. Analogiczne stanowisko zajmuje Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, który w swoich orzeczeniach ponadto wskazuje, iż wykład musi spełniać kryteria twórczego i indywidualnego utworu naukowego⁴¹.

Podsumowując powyższe stanowisko orzecznicze, należy pokusić się o ich własną ocenę. Jedyny parametr ustawowy odnoszący się do umowy o dzieło to przesłanka „oznaczenia” dzieła, które musi nastąpić przed przystąpieniem do realizacji dzieła, również w oparciu o ustalone zwyczaje. Kodeks cywilny wśród przesłanek

³⁷ Wyrok SN z 21 marca 2013 r., III CSK 216/12, LEX nr 1324298; wyrok SN z 3 października 2013 r., II UK 103/13, OSNP 2014, nr 9, poz. 134; wyrok SN z 14 listopada 2013 r., II UK 115/13, LEX nr 1396411; wyrok SN z 6 sierpnia 2014 r., II UK 566/13, LEX nr 1500668; wyrok SN z 6 września 2018 r., II UK 236/17, OSNP 2019, nr 4, poz. 50; wyrok SN z 21 marca 2013 r., III CSK 216/12, LEX nr 1324298.

³⁸ Wyrok SN z 4 czerwca 2014 r., II UK 561/13, LEX nr 1504566.

³⁹ Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie, VII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 14 czerwca 2019 roku w sprawie pod sygn. akt VII U 4131/18 (niepubl.), wyrok SA w Krakowie z dnia 18 stycznia 2021 r., III AUa 1900/19 (niepubl.), wyrok SO w Krakowie z 14 czerwca 2019, VII U 4131/18 (niepubl.), wyrok SO w Krakowie z 13 czerwca 9, VII U 4115/18 (niepubl.) oraz wyrok SO z 11 marca 2020 r., VII U 3977/18 (niepubl.); wyrok NSA z 20 lutego 2018 r., II GSK 4147/17, LEX nr 2478984.

⁴⁰ Wyrok NSA z 28 stycznia 2021 r., II GSK 2073/18, LEX nr 3129705; wyrok NSA z 20 listopada 2018 r., II GSK 846/17, LEX nr 2606878; wyrok NSA z 6 sierpnia 2019 r., II GSK 2313/17, LEX nr 2703763; wyrok NSA z 24 października 2019 r., II GSK 2369/17, LEX nr 2740156; wyrok NSA z 24 października 2019 r., II GSK 2962/17, LEX nr 2739318;

⁴¹ Wyrok WSA w Warszawie z 30 października 2018 r., VI SA/Wa 1404/18, LEX nr 3011782; wyrok WSA w Warszawie z 10 stycznia 2019 r., VI SA/Wa 1869/18, LEX nr 3074454; wyrok WSA w Warszawie z 29 stycznia 2019 r., VI SA/Wa 2052/18, LEX nr 2643662.

umowy o dzieło nie wskazuje, iż przedmiotem umowy o dzieło może być jedynie wykład mający charakter dzieła naukowego, czy też mający za przedmiot coś, co wcześniej nie było przedmiotem jakichkolwiek rozważań i badań. Brak w istocie również legalnej definicji dzieła naukowego. Należy dobitnie podkreślić, że wymóg nowości tematyki nie stanowi kryterium umowy o dzieło. Gdyby podążać tokiem rozumowania sądów administracyjnych i twierdzić, że aby dany przejaw działalności człowieka był dziełem, to musi spełniać kryterium nowości – to za dzieło nie można byłoby uznać komentarzy do aktów prawnych, w tym komentarzy orzeczniczych. Takie komentarze stanowią bowiem kompilację różnych stanowisk z doktryny czy judykatury, a o ich autorskim charakterze stanowi właśnie sposób zestawienia tych poglądów. Orzecznictwo sądowe, jak również rozstrzygnięcia organów administracyjnych w tym zakresie należy traktować jako kreowanie nieistniejącej normy prawnej na niekorzyść stron umowy, co stanowi naruszenie zasady nakazującej rozstrzygać wątpliwości co do treści normy prawnej na korzyść strony i zasady *lege non distinguente nec nostrum est distinguere*. W kontynentalnym systemie prawa, w przeciwieństwie do systemu *common law* – ani organy, ani sądy nie są uprawnione do tworzenia prawa. W konsekwencji nie jest moim zdaniem możliwe tworzenie dodatkowych przesłanek normy prawnej, w tym zwłaszcza na niekorzyść strony umowy, gdyż w istocie stanowi to przejaw naruszenia zasady trójpodziału władzy i wkraczania przez władzę sądowniczą w zakres władzy ustawodawczej.

Bibliografia

Gudowski J. (red.), *Komentarz KC*, t. III, cz. 2, Warszawa 2013.

Ciszewski J. (red.), *Komentarz KC*, Warszawa 2014.

Kostrzewa P., *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, LEX/el. 2014.

Osajda K. (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 29, Warszawa 2021.

Targosz T., Włodarska-Dziurzyńska K., *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010.

Traple E., *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010.

Wantoch-Rekowski J. (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2015.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Rejestr umów o dzieło. Analiza danych z dokumentów ZUS RUD przekazanych od 1 stycznia do 31 grudnia 2021 r., https://www.zus.pl/documents/10182/2422424/2021_podsumowanie_Rejestr+um%C3%B3w+o+dzie%C5%82o.pdf/1478c7c9-ee2e-2670-ee2d-d9c58c50a0b0 [dostęp: 6.06.2022].